

CENTRUL ISTORIC AL BUCUREȘTIILOR. CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN ANII 2007-2009. PROBLEME DE RESTAURARE-CONSERVARE-VALORIFICARE*

Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, Panait I. Panait, Andrei Măgureanu, Adina Boroneanț, Elena Gavrilă, Theodor Ignat, Raluca Popescu, Dorin Sârbu, Meda Toderaș**

Keywords: Protected areas, monuments, inns, fresco, Princely Court wall, wooden pavement.

Abstract: In 2007 started the Project for the Street and Utilities Rehabilitation – Pilot Area – The Historic Centre of Bucharest over an area bordered by Victoria Avenue – Brătianu Boulevard – Lipskani Street – Independence Boulevard. On nine streets (21763 m²) numerous buildings (brick or wood) were identified, as well as cemeteries and various structures of public or private character. Some of them are better known, such as the inns on Lipskani Street, some of them aren't, but all of them together tell the story of the birth and development of a town.

Zlătari Inn

During the 2007 campaign of archaeological excavations, a very interesting situation presented itself in the sector of Lipskani Street bordered by Victoria Street and E. Carada Street: the remains of one of the most famous inns in Bucharest, next to the basement of a house pulled down at the building of the inn.

Due to the special situation both from the archaeological and architectural point of view, and the conservation state being very good, this particular area (Zlătari Inn, on a length of 25 m and the 17th century house on a length of 13 m) was the first one proposed for conservation, restoration and public display. First stage consists in ensuring the protection of the area.

Gabroveni

During the second year of the project Gabroveni Street was excavated. Known for many years as “the street running parallel to the Princely Court wall”, Gabroveni Street was one of the main arteries within the commercial centre of Bucharest.

The archaeological excavations led to the uncovering of some wooden houses – predating the present day street space, of the wooden palisade of the Princely Court, of the brick wall later replacing the palisade, of the buildings adjacent to the precinct wall and of the wooden pavement of the street.

In one of the sections, the Princely Court wall and the wooden pavement were exceptionally well preserved. First measures for a protected area in Gabroveni street have already been taken: the restoration and conservation of the wooden pavement segment described above. The action was performed by the specialists of the “Bucovina” Museum Complex from Suceava.

Șerban Vodă

For two centuries (18th-19th) one of the most imposing buildings of Bucharest, the Șerban Vodă Inn was forgotten after its demolition for the whole following century (20th).

The 2007 archaeological excavations taking place on the Lipskani Street, sector between Eugeniu Carada and Smârdan Streets, brought to light the Lipskani side of the inn.

During the next year (2008), it was possible to explore the interior of the inn, as a series of foundations from the inn's first floor were identified, together with a number of six cellars and the access way from the street.

The area proposed for conservation covers the area of the six cellars mentioned above, some of the best preserved medieval structures in the historic centre of Bucharest.

In the passageways between the cellars, three frescoes were uncovered: two represent St. Nicholas and the third depicts “The Dormition of the Virgin”. Considering the technique and style they date to the second half of the 17th century.

Conclusions

The three areas proposed for conservation - restoration - public display were accepted by the National Commission of Archaeology and the National Commission for Historic Monuments. They were also included in projects developed by the Municipality of Bucharest, the beneficiary of the Historic Centre works.

They represent cultural landmarks both for the locals and the foreign tourists, often amazed and impressed by the things hidden until recently under the modern pavement of the Historic Centre.

Cuvinte cheie: zone protejate, monumente, hanuri, frescă, pivniță, zid de incintă, „podul de lemn”.

Rezumat: Cu ocazia cercetărilor arheologice din Centrul Istoric al Bucureștilor au fost identificate numeroase clădiri din zidărie sau din lemn, precum și cimitire sau diferite amenajări cu caracter public sau privat. Au fost alese trei zone pentru a fi protejate, restaurate și puse în valoare. Fiecare dintre acestea reprezintă repere de istorie, de arhitectură și de cultură atât pentru bucureșteni, cât și pentru turiști.

* Comunicare susținută în cadrul simpozionului *Arhitectură. Restaurare. Arheologie* în anul 2008 (ARA/9).

** Andrei Măgureanu, Adina Boroneanț, Dorin Sârbu, Meda Toderaș; Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, Panait I. Panait, Elena Gavrilă, Theodor Ignat, Raluca Popescu: Muzeul Municipiului București.

În 2007 au început lucrările la Proiectul de Reabilitare Străzi și Utilități Zona Pilot Centrul Istoric București, zonă definită între străzile Calea Victoriei – B-dul Brătianu – strada Lipscani – Splaiul Independenței.¹ Deși lucrările de reabilitare se desfășurau pe suprafața unui sit arheologic de categoria A, suprafața afectată fiind în același timp și rezervație de arhitectură, inițial nu s-a considerat necesară prezența arheologilor și arhitecților. A fost nevoie de o demonstrație practică, mai precis de efectuarea de către un colectiv de arheologi de la MMB, coordonați de dr. Gh. Mănucu-Adameșteanu,² a unui sondaj pe strada Smârdan, la nr. 30, pentru a se dovedi și a se impune necesara supraveghere și cercetare arheologică pe suprafața afectată de lucrări. Drept urmare, a fost formată o echipă de arheologi din cadrul MMB,³ IAB⁴ și INMI,⁵ responsabil științific fiind dr. Gh. Mănucu-Adameșteanu. Pe traseul a 9 străzi (21763 m²) au fost identificate numeroase clădiri din zidărie sau din lemn, precum și cimitire sau diferite amenajări cu caracter public sau privat.⁶ Unele dintre acestea sunt mai cunoscute, cum sunt hanurile de pe strada Lipscani, altele nu, însă toate împreună spun povestea nașterii și dezvoltării unui oraș. Cercetările arheologice au reușit să aducă la lumină piesele cu ajutorul cărora, arheologi și arhitecți pot să înțeleagă mai bine dinamica orașului care tocmai sărbătorește 550 de ani de la prima atestare documentară cunoscută. Dar, nu numai cei direct interesați prin natura meseriilor lor, arheologi, arhitecți sau istorici au putut beneficia de aceste descoperiri, ci și orașenii, simpli trecători, care, nu de puține ori, se opreau și cereau lămuriri, făceau fotografiile minunându-se de faptul că trecuseră de ani de zile pe acele străzi fără a ști ce se află sub caldarâm. Și nu puțini au fost aceia, bucureșteni sau turiști străini, care și-au exprimat dorința ca măcar unele dintre vestigiile, cu adevărat vechiului București, să fie păstrate pentru public și nu acoperite și date uitării.⁷ De altfel, echipa care a lucrat în centrul istoric a încercat să realizeze acest deziderat al salvării unor monumente, al conservării, restaurării și punerii lor în valoare. Astfel s-au putut delimita trei puncte unde monumentele cercetate vor fi păstrate pentru expunere (Fig. 1).

Hanul Zlătari

În campania de cercetări arheologice din anul 2007, în sectorul din strada Lipscani dintre Calea Victoriei și strada E. Carada, a fost descoperită o situație deosebit de interesantă: vestigiile unuia dintre cele mai celebre hanuri bucureștene și alături de acestea, pivnițele unei case demolate în momentul construirii hanului.⁸

Hanul, ridicat la începutul sec. al XVIII-lea de către spătarul Mihai Cantacuzino, a fost unul dintre hanurile mănăstirești, fiind construit în jurul bisericii Zlătari. A fost demolat în anul 1903, pe timpul primarului C.F. Robescu, pentru a se lărgi Calea Victoriei (Fig. 2).

Cercetări arheologice mai fuseseră efectuate în 1978, când, cu ocazia construirii blocului actual,⁹ a fost cercetată aripa sudică a hanului. De asemenea, cercetări s-au mai făcut în anii '90, ca urmare a unor lucrări edilitare efectuate în fața bisericii Zlătari.

În anul 2007, la o adâncime de cca. 0,40 m față de nivelul trotuarului au fost surprinse zidurile hanului de pe latura sa nordică, care, după o curățare primară, ne-au permis diferențierea unor încăperi (Fig. 3). Camerele au fost numerotate în ordinea cercetării, succesiunea acestora desfășurându-se de la vest spre est. Latura exterioară a hanului era orientată oblic față de clădirea existentă pe strada Lipscani, la nr. 12, astfel că

¹ Mănucu-Adameșteanu 2008, p. 1-3.

² Colectivul a fost alcătuit din Gh. Mănucu-Adameșteanu, Mirela Ciocănel și Dan Pirvulescu.

³ Gh. Mănucu-Adameșteanu, E. Gavrilă, R. Popescu, Th. Ignat.

⁴ A. Măgureanu, A. Boroneanț, M. Toderaș și D. Sârbu.

⁵ D. Mihai, R. Iosipescu, E. Lupu, C. Sandu. Din păcate, echipa de la Institutul Național al Monumentelor Istorice a participat doar la campania din 2007.

⁶ Structurile de lemn sau zid au fost documentate de o echipă de arhitecți coordonată de dr. M. Mărgineanu-Cârstoiu, din care fac parte V. Apostol, Șt. Bălici și C. Apostol.

⁷ În timpul lucrărilor am fost de nenumărate ori „întrerupți” de către trecători, fie pentru a-și vărsa năduful referitor la durata lucrărilor, fie pentru a ne cere informații despre descoperiri și a-și da cu părerea referitor la conservarea acestora. Trebuie să menționăm că cei mai mulți trecători, și în special turiștii străini, cereau conservarea și punerea în valoare a „ruinelor”.

⁸ Mănucu-Adameșteanu 2008, p. 74-76.

⁹ Talos 1980, p. 48-51; Ștefănescu 1998, p. 24-38.

Fig. 1. Planul maiorului Borroczyn de la 1852 (detaliu) cu marcarea zonelor propuse pentru protejare.

suprafața care a putut fi cercetată, scade de la camera 1 (prima dinspre Calea Victoriei) spre camera 9, ultima fiind distrusă aproape integral de fundația clădirii actuale. Nici una dintre camere nu a putut fi cercetată integral din cauza intervențiilor moderne din zonă (cabluri, betoane etc.) și a traseelor de conducte de apă, gaz sau curent electric, care perforază și traversează toate zidurile identificate. Camerele 3-9 au fost distruse în proporții variabile de groapa fundației clădirii actuale. O singură cameră, a doua identificată dinspre trotuarul actual al Căii Victoriei, a putut fi surprinsă în întregime, având dimensiunile de 4,50 x 3,70 m.

Lungimea surprinsă a hanului este de aproape 30 m pe latura dinspre strada Lipscani. Lățimea maximă înregistrată, aproape 4 m, aflându-se în dreptul camerei 1. Zidul, care alcătua frontul clădirii dinspre strada Lipscani, are o grosime de 1 m și este realizat îngrijit, din cărămidă legată cu mortar de var. Cărămizile au următoarele dimensiuni: 24/25,5 x 12,5/13,5 x și 4/4,5 cm. Zidurile despărțitoare ale camerelor au grosimi de aproximativ 1 m, cu elevație realizată din cărămizi și o fundație înecată în mortar. Menționăm ca element arhitectural interesant că a doua cameră avea colțurile marcate de mici boltiri, lucru întâlnit și în cazul camerei 6, fapt ce ne anunță că respectivele camere aveau tavanul sub formă de boltă. Camera 2 prezenta, pe laturile de sud și vest, pornirile unor intrări boltite, care făceau legătura cu restul clădirii hanului. Situația arheologică sugerează că latura nordică a hanului era compusă din cel puțin două rânduri de camere. În dreptul camerei 5, în zidul de la stradă al hanului a fost practică, la 0,60 m față de nivelul de surprindere, o gură de aerisire indicând prezența unei pivnițe.

Fig. 2. Hanul Zlătari pe planul maiorului Borroczyn (detaliu).

Fig. 3. Vederi generale (1 - vedere de la E la V; 2 - vedere de la NV la SE).

Casa din secolul al XVII-lea

La Nord față de hanul Zlătari și la o distanță de cca. 8 m față de frontul nordic actual al străzii Lipscani, a fost identificată o altă construcție de zid (Fig. 4). Clădirea surprinsă, distrusă cu ocazia construirii hanului, este formată din două camere, cu o lungimea păstrată – latura exterioară, nordică – de 13,10 m.

Fundația zidului nordic, al camerei 1, coboară dinspre vest spre est, diferența de nivel fiind de 1,20 m față de nivelul de surprindere al zidului. Este construită din cărămidă legată cu mortar, cu rosturi evidente, cărămida având următoarele dimensiuni: 26/27,5 x 14 cm x 3,5 cm.

În fundație au fost practicate lăcașuri rectangulare cu dimensiunile de 20 x 21 cm sau 35 x 25 cm, puțin intrate în zid și care păstrează amprenta fibrelor de lemn, ele reprezentând amenajări pentru fixarea treptelor unei scări din lemn, fapt ce explică și panta fundației. În zid a fost practică o nișă boltită. Această amenajare, cu dimensiunile de 0,56 x 0,63 m, este realizată din cărămizi cu dimensiunile de 28,5/29 x 14 x 3/3,5 cm. O amenajare asemănătoare apare, tot în același zid și în camera 2. Trecerea din camera 1 spre camera 2 se făcea prin ancadramentul boltit al unei uși, zidit la un moment dat (Fig. 5). În camera 2, la -3,40 m față de nivelul trotuarului, au fost surprinse fragmente de la o pardoseală realizată din cărămidă, aceasta marcând și nivelul de delimitare între elevație și fundația înecată în mortar.

Inventarul arheologic descoperit în cele două camere este complet diferit. Astfel, în camera 1, până la o adâncime de -3,10 m, avem un material compus din fragmente ceramice din sec. VIII-XIX, reprezentând o nivelare cu ocazia construirii hanului: castroane, oale cu toartă, ulcioare; pe nivelul de călcare, la o cotă de -3,20 m față de nivelul trotuarului, cercetarea arheologică a pus în evidență un strat cu o depunere surprinzătoare prin varietate și frumusețe (fragmente ceramice nesmălțuite și smălțuite) din sec. XVI-XVII, care asigură și datarea momentului de abandonare: oale cu toartă decorate cu humă, ulcioare, străchini și o mare varietate de cahle nesmălțuite – oale cahle, cahle traforate, cahle plate decorate cu modele geometrice.¹⁰ În camera 2 nu a fost înregistrat decât material ceramic din sec. al XIX-lea, reprezentând umplutura formată în momentul demolării hanului Zlătari.

Datorită situației deosebite atât din punct de vedere arheologic, cât și arhitectural, precum și a stării

¹⁰ Materialul ceramic a fost prelucrat de Venera Rădulescu.

foarte bune de conservare, această zonă (hanul Zlătari pe o lungime de 25 de metri și locuința din secolul al XVII-lea pe o lungime de 13 m) a fost prima propusă pentru a fi conservată, restaurată și pusă în valoare. O primă etapă a proiectului, care se află în fază de aprobare, a constat în asigurarea unei protecții a zonei.

Gabroveni

În cel de-al doilea an al derulării proiectului de reabilitare al Centrului Istoric, au fost efectuate cercetări și pe strada Gabroveni. Denumită multă vreme în documente ca fiind „Ulița ce merge alături de zidul Curții Domnești”, strada Gabroveni era una dintre arterele principale ale centrului comercial al Bucureștilor (Fig. 6).

Pe traseul străzii Gabroveni au fost trasate 19 secțiuni de dimensiuni diferite, dispuse perpendicular pe axul străzii, acoperind întregul traseu între B-dul I.C. Brătianu și str. Șelari. Informația din aceste secțiuni a fost completată prin deschiderea a 5 sondaje și 10 casete, de dimensiuni și orientări diferite.

Cercetările au dus la descoperirea unor locuințe din lemn anterioare traseului actual al străzii, a fortificației din lemn de tip palisadă a Curții Domnești, a zidului din cărămidă care a înlocuit palisada, a construcțiilor adosate zidului de incintă, precum și a podirii cu lemn a străzii.¹¹

Zona propusă pentru a fi protejată (Fig. 7)

Între secțiunile XI și XII, precum și în caseta 8, într-o suprafață cu lungimea de 6.50 m și o lățime de 3,60 m, au fost surprinse porțiuni conservate excepțional, pe de o parte a zidului curții domnești, pe de alta a podirii cu lemn a vechii străzi.

Zidul curții domnești a fost surprins la 0,46 m față de nivelul actual. În acest segment zidul prezintă o construcție îngrijită, ordonată. Este realizat din cărămizi (26 x ? x 3 cm; 26,5 x ? x 4 cm) legate cu mortar de var, așezate frumos, în asize regulate cu rosturi egale. Lățimea zidului este de 0,70 m. Pe latura de nord, la cca. 87 cm față de nivelul de surprindere (la 1,82 m față de nivelul actual), apare o plintă cu o lățime de 12-13 cm, sub acest nivel urmând fundația. Fundația este alcătuită din două părți. Imediat sub plintă, fundația este realizată din cărămidă zidită, pentru ca, la -2,64 m față de nivelul actual, să înceapă o fundație realizată mai neglijent, cu mult mortar. Cele două părți ale fundației sunt delimitate de o mică treaptă, lată de 4 cm.

În această zonă a fost cercetat și un contrafort cu dimensiunile de 54 cm x 1,15 m. Fundația este mai lată

Fig. 4. Vederi generale asupra hanului și a casei de sec. XVII (1 – vedere de la SV la NV; 2 – vedere de la V la E).

Fig. 5. Detalii ale casei din sec. XVII (1 – camera 1; 2 – camera 2).

¹¹ Mănucu-Adameșteanu *et al.* 2009, p. 270-271.

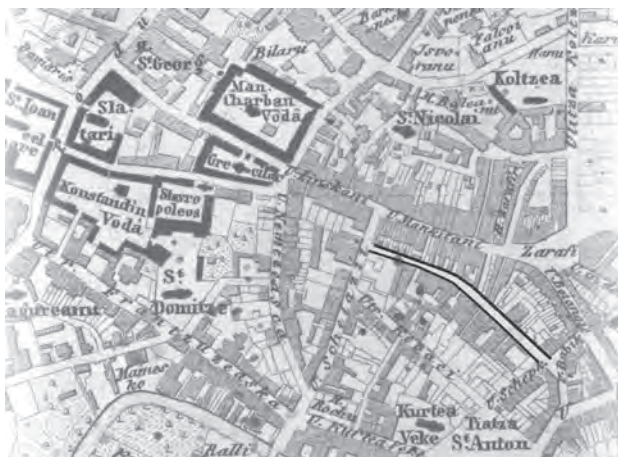

Fig. 6. Strada Gabroveni pe planul maiorului Borroczyn (detaliu).

Fig. 7. Vederi asupra „podului de lemn” și a zidului Curții domnești (1 – vedere de la V la E; 2 – vedere de la E la V).

spre nord, în raport cu elevația, cu 30 cm, spre est cu 15 cm și aproape deloc (2 cm) spre vest, formând o treaptă la nivelul plintei zidului de incintă. Contrafortul este țesut la nivelul elevației și al fundației cu zidul de incintă al curții domnești. Zidul a suferit refaceri majore în timpul lui Constantin Brâncoveanu. La nord de zidul curții domnești, la o distanță de aproximativ 0,50 m și la o adâncime de 1,60 m față de nivelul actual, a fost surprinsă o porțiune importantă și bine conservată a străzii de lemn. Segmentele de podire cu lemn identificate în cursul săpăturilor indică faptul că strada actuală și-a păstrat traseul vechi, paralel cu zidul de incintă. Strada de lemn era realizată din scânduri cu următoarele dimensiuni: 30-40 cm lățime, 6 cm grosime și o lungime păstrată de cca 1,30-1,40 m. Scândurile erau fixate pe o bârnă, dispusă paralel cu axul lung al străzii, de cca. 10 cm lățime și 10 cm grosime. Fixarea lor era realizată prin cuie din lemn, cu diametrul de cca. 3 cm. Pe scândura nr. 3 (numerotarea începe din capătul estic) se observă un lăcaș (scobitură), de formă circulară cu diametrul de ± 16 cm a cărei destinație este necunoscută, posibil de la un stâlp. Bârna pe care sunt fixate scândurile era la rândul ei așezată peste mai multe bârne mai scurte, dispuse și ele perpendicular pe axul străzii. E de remarcat că acestea din urmă erau nefinisate, multe dintre ele păstrând coaja pe ele.

Primele măsuri pentru realizarea zonei protejate de pe strada Gabroveni au și fost luate. Este vorba despre restaurarea și conservarea segmentului din strada de lemn descris mai sus, această acțiune, deja finalizată, fiind asigurată de specialiști de la Complexul Muzeal „Bucovina” din Suceava¹² (Fig. 8).

Șerban Vodă

Una dintre cele mai mari clădiri ale Bucureștilor, vreme de două secole (XVIII-XIX), Hanul Șerban Vodă a căzut pradă uitării odată cu demolarea sa, timp de un alt secol (XX). Construit de domnitorul Șerban Cantacuzino între anii 1683 și 1685,¹³ hanul va deveni unul dintre cele mai importante repere economice ale Bucureștiului secolelor XVIII și XIX (Fig. 9). Hanul va fi demolat în 1883, o mare parte din amplasamentul său fiind folosit pentru construirea palatului Băncii Naționale.

Cercetările arheologice din anul 2007 efectuate pe tronsonul străzii Lipsani cuprins între str. Eugeniu Carada și str. Smârdan,¹⁴ au identificat latura dinspre strada Lipsani a hanului. În perimetrul hanului Șerban Vodă, cu excepția unor săpături cu caracter utilitar desfășurate în colțul de sud-est al Băncii Naționale

¹² Ioniță Vasile, Traian Ilisei.

¹³ Potra 1985, p. 34.

¹⁴ Pentru cercetările de pe str. Lipsani, a se vedea Mănuclu-Adameșteanu, Popescu, Gavrilă, Nestorescu, Zambory, Măgureanu, Boroneanț, Toderaș, Sârbu 2008, p. 63-65; Mănuclu-Adameșteanu, Popescu, Gavrilă, Nestorescu, Zambory, Măgureanu, Boroneanț, Toderaș 2008, p. 74-76.

Fig. 8. Imagini din timpul procesului de demontare și conservare a componentelor „podului de lemn”.

Fig. 9. Hanul Șerban Vodă pe planul maiorului Borroczyński (detaliu).

Fig. 10. 1-Vedere generală de la est la vest; 2-3 Zona propusă pentru conservare-restaurare: 2. vedere generală de la vest la est; 3. vedere generală de la est la vest.

în anul 1971,¹⁵ nu au mai fost efectuate cercetări arheologice, toate considerațiile referitoare la acest mare han bucureștean bazându-se numai pe datele culese din documentele de arhivă.

În timpul campaniei din 2007 au fost cercetate o serie de fundații aflate sub traseul străzii Lipscani, pe latura sudică a hanului, reprezentând, cel mai probabil, suportul pentru structura din lemn a prăvăliilor de negustori cu acces spre strada Lipscani. Acestea au fost demolate odată cu o nouă lărgire a străzii în secolul al XIX-lea.

În anul următor (2008), odată cu demontarea trotuarului din dreptul BNR, a fost posibilă cercetarea spațiului interior al hanului, fiind identificate mai multe fundații aparținând parterului hanului, precum și

¹⁵ Ștefănescu 1981, p. 270-271: a fost surprinsă latura sudică la intersecția dintre strada Lipscani și strada Smârdan.

Fig. 11. Detalii de frescă: 1-2 reprezentarea Sf. Nicolae; 3 reprezentarea Adormirii Maicii Domnului.

o serie de pivnițe, ca și accesul dinspre stradă spre han. O ultimă intervenție a fost efectuată în vara anului 2009, când a fost finalizată cercetarea a trei dintre pivnițele hanului, dintr-un complex de șase (Fig. 10/1).

În cele ce urmează, ne vom referi doar la descoperirile din zona propusă pentru a fi protejată. Aceasta acoperă suprafața celor șase pivnițe menționate mai sus, unele dintre cele mai bine conservate structuri medievale din Centrul Istoric al Bucureștilor. Pivnițele dinspre stradă au aceleași dimensiuni (Fig. 11). Acestea au dimensiunile laturilor de cca. 4,00 m și o înălțime de 5,50 m, fiind cele mai adânci pivnițe identificate până în prezent. Pereții sunt frumos construiți, cu cărămidă bine aranjată și rosturi egale, umplute cu un mortar dur. Dimensiunile cărămizilor sunt următoarele: 30 / 31 x 16 / 17 x 4 cm. Podeaua, aflată într-o stare de conservare foarte bună, dar numai pe jumătatea nordică a pivnițelor 1-3, este realizată din cărămidă pusă pe cant, legată cu un mortar dur. Cele trei pivnițele comunică între ele prin arce de trecere realizate din cărămidă. Prin același sistem, ele comunică și cu un al doilea șir de pivnițe, dispus paralel cu primul. În aceste spații de trecere, dintre primul rând (cel cercetat) și cel de al doilea, au fost identificate trei fragmente de pictură. Acestea sunt realizate în tehnica „a fresco”, două dintre ele reprezentându-l pe „Sfântul Nicolae” (Fig. 12), iar cea de-a treia reprezentând scena „Adormirea Maicii Domnului” (Fig. 10/2).

O primă frescă a apărut la intrarea în pivnița 4, pe latura de est, imediat după arcul de trecere dinspre pivnița 1. Câmpul central este încadrat de un chenar cu motive vegetale. Fresca continuă spre nord, cercetarea fiind întreruptă datorită condițiilor precare de săpătură. Fragmentul identificat are dimensiunile de 1,00 x 0,80 m.

Cea de-a doua frescă, mai bine conservată, a apărut pe latura de est a arcului de trecere dinspre pivnița 2 spre pivnița 5. Scena reprezentată este înconjurată cu un chenar în relief cu dimensiunile de 0,80 x 0,80 m. Aceeași scenă apare și pe un al treilea fragment de frescă, aflat pe arcul de trecere dinspre pivnița 3 spre pivnița 6.

Având în vedere tehnica și stilistica, aceste fresce pot fi datate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.¹⁶

Datorită perioadei scurse între momentul descoperirii lor în 2008 și luna octombrie a anului 2009 când s-a intervenit pentru restaurarea și conservarea acestora,¹⁷ a avut loc o degradare a stratului suport al picturii datorită factorilor de mediu astfel încât specialiștii în restaurare pictură murală au intervenit asigurând marginile frescelor cu mortare și injectarea de consolidanți precum și montarea unor panouri de protecție.

¹⁶ Identificările și datarea îi aparțin colegului Dan Mohanu, căruia îi mulțumim încă o dată pentru sprijinul acordat.

¹⁷ Lucrările au fost efectuate de Dan Mohanu, Martin Elena Vasilica, Birzu Călin Doru de la Universitatea Națională de Arte din București din cadrul Laboratorului de conservare - restaurare.

Cercetările arheologice au permis readucerea în memoria colectivă a unor simboluri ale Bucureștiului de altă dată. Toată lumea știa despre „podurile de lemn”, dar nimeni nu le văzuse. La fel hanurile care erau cunoscute doar pe baza documentelor de arhivă. Cercetările arheologice de până acum au permis bucureștenilor (și nu numai) să vadă și să aprecieze aceste monumente.

Cele trei zone propuse pentru conservare, restaurare și valorificare, acceptate de Comisia Națională de Arheologie, precum și de Comisia Națională a Monumentelor Istorice, au fost incluse în proiecte aflate în derulare împreună cu Primăria Municipiului București, beneficiarul lucrărilor din Centrul Istoric. Ele readuc și vor ține vie în memoria colectivă parfumul Bucureștilor din secolele trecute. Ele reprezintă repere culturale atât pentru localnici, cât și pentru turiștii străini, cu toții, nu de puține ori mirați și impresionați de lucrurile care se ascundeau până mai ieri sub caldarâmul modern al Centrului Istoric.

Bibliografie

- Mănuclu-Adameșteanu 2008 = Mănuclu-Adameșteanu Gh., *București. Centrul istoric. Strada Smârdan. Cercetările arheologice din anul 2007*, București, 2008.
- Mănuclu-Adameșteanu, Popescu, Gavrilă, Nestorescu, Zambory, Măgureanu, Boroneanț, Toderaș, Sârbu 2008 = Mănuclu-Adameșteanu Gh., Popescu R., Gavrilă E., Nestorescu C., Zambory M., Măgureanu A., Boroneanț A., Toderaș M., Sârbu D., *Centrul istoric, str. Lipșcani, sectorul dintre str. Eugeniu Carada și str. Smârdan*, CCA 2008 (campania 2007), p. 63-65.
- Mănuclu-Adameșteanu, Popescu, Gavrilă, Nestorescu, Zambory, Măgureanu, Boroneanț, Toderaș, Sârbu = Mănuclu-Adameșteanu Gh., Popescu R., Gavrilă E., Nestorescu C., Zambory M., Măgureanu A., Boroneanț A., Toderaș M., Sârbu D., *București. Centrul istoric, str. Lipșcani, sectorul dintre Calea Victoriei și str. Eugeniu Carada*, CCA 2008 (campania 2007), p. 74-76.
- Mănuclu-Adameșteanu, Popescu, Gavrilă, Măgureanu, Boroneanț 2009 = Mănuclu-Adameșteanu Gh., Popescu R., Gavrilă E., Măgureanu A., Boroneanț A., Toderaș M., *București Centrul Istoric - str. Gabroveni*, CCA 2009 (Campania 2008), p. 270-271.
- Potra 1985 = Potra G., *Istoricul hanurilor bucureștene*, București, 1985.
- Ștefănescu 1981 = Ștefănescu A., *Strada Lipșcani*, CAB 3, 1981, p. 270-271.
- Ștefănescu 1998 = Ștefănescu A., *Mănăstirea Zlătari din București, ctitorie Cantacuzină*, în *Muzeul Național Cotroceni, Colocviul de Istorie și Istoria Artei Decorative, Secțiunea Istorie, 24-25 Septembrie, 1997*, vol. 6, București, 1998, p. 24-38.
- Taloș 1980 = Taloș C., *Vestigii ale hanului Zlătari*, RMM-MIA 1, 1980, p. 48-51.

